

ВІДЗИВ

**офіційного опонента на дисертацію ТРОЇЦЬКОЇ Олени Михайлівни
«ПРИНЦИПИ ДІАЛОГУ І ТОЛЕРАНТНОСТІ У РОЗГОРТАННІ
СУЧASNOGO КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти**

Актуальність теми дослідження Троїцької О.М. пов'язана з філософсько-освітньою рефлексією модернізації сучасної освіти і є та залишатиметься актуальною не тільки тому, що обраний об'єкт дослідження (сучасний культурно-освітній простір) є складноорганізованою динамічною системою, а й насамперед тому, що цей простір, як зазначено у вступі роботи, «стиснутий» глобалізацією, значно ускладнює розуміння особистістю багатовимірної і «плинної» соціальної реальності, взаємозв'язків її компонентів, стосунків усіх суб'єктів простору та продуктивних можливостей людини. Актуальність дослідження підсилюється зверненням автора до філософсько-методологічних зasad модернізації культурно-освітнього простору, а саме до ролі діалогу і толерантності в його розгортанні. Отже, предметний ракурс дослідження у найкращих наукових традиціях продовжує збагачення наукового знання.

Ступінь обґрутованості наукових положень, узагальнення репрезентованої аналітики, висновки, запропонована низка рекомендацій теоретико-методологічного характеру, філософські рефлексивні рецепції щодо конструювання, планування, функціонування культурно-освітнього простору на основі діалогічної взаємодії його суб'єктів та інституцій відповідають науковим способам продукування нового знання.

До новацій здобувача можна віднести наукову рефлексію діалогу і толерантності та визначення суттєвих змін в експлікації методологічних зasad відкриття нового знання на основі діалогу, діалогічності і

толерантності, що уможливлюють, зокрема міждисциплінарність, проблемноорієнтованість, трансдисциплінарність, контекстуальність досліджень, «нову раціональність», звернення до життєвого світу суб'єктів діалогу, проліферацію та комплементарність підходів і т.п.. (розділ 1.). Діалог же і толерантність проаналізовано у системі ціннісно-світоглядних, експліцитних, узагальнюючих, рефлексивно-оцінних функціоналів, а у загально-методологічній і конкретно-методологічній площині – конструктивно-евристичних, координаційних, синтезуючих, логіко-методологічних та визначено як елементи теоретико-методологічних і духовно-етичних засад, зокрема як принципів, які є суб'єктивно основоположним знанням і передумовою мислення і поведінки особистості (максимою), а об'єктивно – провідною духовно-практичною нормою.

Автор, поділяючи думку науковців про соціальну природу діалогу і толерантності, на основі аналізу джерельної бази їх дослідження, зокрема філософсько-антропологічних вчень, діалогічного напряму радикальної педагогіки, «границю педагогіки» відстоює думку щодо інтелектуально-евристичної, комунікативно-етичної, праксеологічної їх ролі у конструюванні відносин суб'єктів освіти .

Не можна не погодитися із повномасштабним визначенням толерантності «...як певної презумпції плюралізму думок, у яких він артикульований; в операційно-діяльнісному вимірі вона представлена найважливішим атрибутом діалогу, способом сприяння розумінню і консенсусу в суперечливих питаннях розвитку різних культур; у праксеологічному (філософсько-духовному і практичному) – світоглядним «кредо» й принципом мислення і діяльності особистості, що базується на визнанні плюралізму думок, презумпції іншого мислення та терпеливого ставлення до суб'єктів діалогу, які в діалозі здійснюють культурний рух від турботи про власну безпеку в загрозливому світі відмінностей до добровільного сприйняття ціннісних орієнтацій інших культур, що збагачують *Homo sapientis*» (c.27 – авт.).

Не викликає сумніву висновок автора про роль діалогу у збільшенні суб'ектності особистості в пізнавально-комунікативних та духовних стратегіях і практиках, у гармонізації соціалізації, що завжди перебуває у діалектиці соціального та індивідуального, у зростанні соціабельності як здатності і прихильності суб'єктів до активного спілкування, комунікації, діалогу з іншими суб'єктами.

Переконливим, логічним і значущим слід визнати аналіз дисертацією діалогізації вищої освіти, що уможливив виявлення суперечностей екзистенціально-інформативної взаємодії суб'єктів освіти та забезпечив доведення необхідності діалогічного і комунікативно-теоретичного повороту до життєвого світу студентів, залучення їх до інтерсуб'ективності, компетентнісного зростання, креативності, когнітивності, організованості, рефлексивності.

У новому ракурсі представлена у предметності діалогу аксіологія природи, яка в суперечливих питаннях комунікації посідала другорядне місце і безпосередньо не входила у сферу етики (с.325 – 336, дис.). Тому включення діалогу з природою, діалогу про ставлення людини до природи, про переорієнтацію зверхнього ставлення людини до природи на її поєднання з природою на оптимальних умовах у контекст створення системи культурно-освітніх ідей, концепцій, стратегій і дій та в діалогічні компоненти освіти слід визнати вдалим.

Вартісним у роботі слід визнати розкриття ролі принципів діалогу і толерантності у напрямах розгортання духовного системного параметру культурно-освітнього простору: в екзистенційному, в індивідуально-особистісному, у філософській рефлексії, що відрізняється аксіологічністю, діалектичністю, предметністю і телеологією (підрозділ 4.1.). До того ж, філософська рефлексія через діалог відбувається розкриває суперечливі грани духовності, а саме духовності і тілесності, ніщо і реальності, однинності і загальності, локальної завершеності людини та її безмежної потенційності тощо (с. 341 – 343, дис.).

У підрозділі 4.2. порушується питання культури діалогу, яку експліковано « як сукупність духовних цінностей, правил і норм, що регулюють інформативно-екзистенціальну взаємодію суб'єктів простору. До них відносяться методологія діалогу і толерантності як принципів пошуку нового знання щодо гармонізації комунікативних відносин суб'єктів простору, інтелектуально-коректне володіння інформацією та когнітивна компетентність, морально-етичні та ціннісно-смислові орієнтації» .

Відрізняється новизною теоретична лінія осмислення імплементації діалогу і толерантності в усі системні параметри культурно-освітнього простору, не виключаючи практичну площину і життєвий світ, збільшення предметностей діалогу також відбувається через включення в них досвіду культурно-освітніх практик, вимірювання діалогічної компетентності здійснюється за праксеологічними критеріями.

Таким чином, результативність дослідження можна ідентифікувати як спробу створення мета теоретичного напряму гармонізації культурно-освітнього простору на основі імплементації в його системні параметри принципів діалогу і толерантності.

Я оцінюю дисертацію О.М. Троїцької позитивно. Це абсолютно самостійне і завершене наукове дослідження, результати якого заслуговують професійної уваги як філософів, так і менеджерів освіти, а особливо тих, хто розробляє засади освітньої політики в Україні, розробляє і впроваджує проекти модернізації вітчизняної системи вищої освіти.

На позитивну оцінку заслуговують не тільки результати його проведення, а і хід його розгортання і форма викладу матеріалу. Робота є логічно стрункою, добре продуманою, має належну систему аргументації і обґрунтування. Мова і стиль роботи є чіткими, зрозумілими, образними. Усе це надає результатам роботи достовірності, переконливості та прозорості. Роботу легко і приємно читати як у науковому, так, навіть, у літературному відношенні.

Але як і будь-яке ґрунтовне дослідження, дисертація О.М. Троїцької не позбавлена і певних недоліків.

1. Сприймаючи беззаперечно і схвально основний задум дослідження, що сприяє вирішенню складних проблем сучасної теорії і практики та зміцненню філософії і, зокрема філософії освіти, слід зазначити, що проведена робота суттєво збагатила упорядкування методологічних зasad філософії, систематизацію її теоретичного і метатеоретичного арсеналу методів і підходів, що у кінцевому результаті посилило унікальну з-поміж інших наук життєтворчу спроможність філософії у подоланні гострих проблем людини і спільнісвіту. У цьому сенсі, здається, що добре продемонстрована філософсько-методологічна рефлексія є достатньою для аналізу предмета дослідження, або для його теоретизації лише на етапі визначення функціонального поля діалогу і толерантності, як принципів, та з'ясування «діалектики сутності» цих феноменів і форм їх існування. Проте потребує більш детального обґрунтування цикл впливів на явища, що представлені і мисляться у предметі дослідження.

2. У підрозділі 3.2. «Імплементація принципів діалогу і толерантності в культурно-освітній практиці суб'єктів простору» визначено діалогічні лінії перетворення життєдіяльності суб'єктів, які автором названі «діалогіка». Троїцька О.М. інтелектуально-коректно виділяє в цьому сенсі вектори культурно-освітнього простору, що підлягають збагаченню принципами діалогу і толерантності (інституційний вектор розвитку і вектор суб'єктивно-соціального і духовного зростання *Homo educandus*), уточнюючи механізми реалізації діалогічності тощо. Однак експлікація діалогіки, як основного концепту В.Біблера, не зважаючи на інтерпретацію його думок (с.263 – 267, дис.), не є повною.

3. У дисертації ґрунтовно проаналізовано концепції і стратегії, що визначають орієнтації суб'єктів культурно-освітнього простору і що найбільш поширені у сьогоденних цілях, змісті і технологіях та методах освітнього процесу (підрозділ 2.2., с.169 – 198, дис.). Зокрема, мова йде про

мультикультуралізм, крос-культурність, національно-орієнтовані, інтернаціонально-орієнтовані, глобально-орієнтовані та інші, «що суттєво відрізняються за орієнтирами на універсальні і загальнолюдські смисли» (с.19 – авт.). Використовуючи відомий вислів глобально-орієнтованих програм «Думай глобально, дій локально», слід було цієї предметності діалогу і технологіям глобально-орієнтованої освіти приділити більше уваги та поглибити обґрунтування тих концепцій, які у роботі посідають чільне місце (мультикультуралізм, інтеркультурність, діалог культур, людино мірність тощо).

4. В усіх розділах дисертації принципи діалогу і толерантності органічно концептуалізацією втілюються в обґрунтування їх необхідності в процесі формування різноманітних компетентностей. Так, у підрозділі 2.1. «Діалог і толерантність Homo educandus у реалізації соціальності» схарактеризовано комплекс компетентностей, які слід розглядати як певну значущу для людини множину можливостей (с.18 – авт.), а на с.276, 277 (дис.) визначена діалогічна компетентність. Разом з тим, у тій частині аналізу, де мова йде про підготовку майбутнього фахівця , про його залучення до соціабельності, духовності, у характеристику праксеологічного виміру бажано було б включити діалогічні побудови компетентнісного зростання.

5.Дослідження значно б виграло за рахунок аналізу освітніх стандартів та конкретних освітніх програм (освітньо-наукових і освітньо-професійних), які також передбачають імплементацію принципів діалогу і толерантності.

Незважаючи на висловлені зауваження і побажання, маю усі підстави зробити висновок, що загалом дисертація Троїцької О.М. є самостійним, завершеним та цілісним дослідженням надзвичайно актуальної і недостатньо розробленої у філософській літературі теми. Її висновки є обґрунтованими і мають ознаки наукової новизни. Текст та зміст дисертаційної роботи є таким, що дозволяє зробити висновок, що її автор є науково зрілою і компетентною особистістю, здатною не лише продукувати та належним

чином презентувати нові ідеї, але й під час розгляду суперечливих моментів наукової проблематики виявляти її евристичний потенціал.

Подана до захисту дисертація Троїцької Олени Михайлівни «Принципи діалогу і толерантності у розгортанні сучасного культурно-освітнього простору» виконана самостійно, в академічному стилі, відповідає п. 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567, а її авторка цілком заслуговує присвоєння наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор,
заслужений професор
Університету державної фіiscalnoї
служби України

